

Türkiye Cumhuriyeti 100. Yılı'nı kutluyor. Osmanlı İmparatorluğunun birinci dünya savaşının sonucunda yıkılması ve İmparatorluğun yıkılmasına tepki olarak başlatılan mücadele sonrasında Cumhuriyet rejiminin siyasal bir tercih olarak kabul görmesinin üzerinden yüz yıl geçmiş oldu. İmparatorluğun sağladığı sağlam zemin üzerine kurulan genç Türkiye Cumhuriyeti anılan sürecin doğal sonucu olarak birçok ulusu dışarda bırakarak ve görece daha dar bir coğrafya üzerinde çağın ruhuna uygun olarak şekillendirildi.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş tarihi kapsamlı değerlendirmeleri gerektirmektedir. Tarih, edebiyat, siyaset, iktisat kadar sosyolojik ve psikolojik değerlendirmeleri de ihtiva eden çok boyutlu çalışmalar Cumhuriyeti daha doğru anlamak ve arzu edilen düzeye ulaştırmak bakımından gereklidir. Ancak bu kısa yazıda daha ziyade Cumhuriyetin kurucu kodları üzerinde durmak bir tercih olarak benimsenmiştir.

Genel manada Cumhuriyet rejimi ve özel olarak Türkiye Cumhuriyeti'ne dair analizlerde kullanılacak kodlar belli noktalarda ortaktır ve bu bağlamda yeni kodların eklenmesiyle geliştirilmeyi hak etmektedir. Zira Cumhuriyet genel manasıyla halk yönetimi olmakla beraber, siyasal yönetimde halkın rolü ve icra ettiği anlamlar tarihsel olarak büyük değişimlere uğramıştır.

Halk yönetiminin siyasal sistemin meşruiyetini tayin etmesi, egemenliğin bu çerçevede tecelli ettiği vasatı ana aktör olarak kabulüne yani yönetimin ayrıcalıklı bir sınıf veya aile ya da hanedanda değil de halkta tecellisini zorunlu kılmıştır. Böylece sırdan yani halk arasında olan bireylerin yönetime talip olmasının önü açılmış olmaktadır. Bu ilke ya da kurucu kod Türkiye Cumhuriyeti için de belirleyici olmuştur. Milli mücadeleyi kazanan Mustafa Kemal Atatürk ve arkadaşları anılan bu zemin üzerinden yönetimi devralmışlardır.

Ancak literatürdeki tartışmalarda da yer alan bazı belirlenimler, Cumhuriyet rejiminin Rousseaucu manasıyla tatbiki sonucunda önemli siyasal sorunların ortaya çıkmasına da zemin hazırladığını göstermektedir. Halk tarafından ve halk için yönetim teoride hoş tını bıraksa da, başta Fransa örneği olmak

üzere çeşitli Cumhuriyet rejimlerinde ve Türkiye Cumhuriyeti'nde bireysel, sosyal ve iktisadi hak ve özgürlükleri geliştirmek bakımından yetersiz kalmıştır. Temel hak ve özgürlüklerin istenilen düzeyde olmaması ve buna bağlı olarak önerilen ve dayatılan seküler paradigma gelişmeye ket vurmuştur.

Anılan bu nedenlerle örneğin Fransa'da, sıralı Cumhuriyetlerden bahisle, revizyon ve reformlar gerçekleştirilmiş ve Cumhuriyet rejimi tarihsel ve toplumsal yapıyla uyumlu hale getirilmeye çalışılmıştır. Türkiye'de yaşanan tecrübe de kendine has nitelikleriyle benzer süreçlerden geçmektedir. Yüz yıldır yaşanan gelişim bu bağlamda *durağan*, *geriye götürücü*, ve *geliştirici* üç temel kod üzerinden okunabilir.

Tek parti Cumhuriyeti *durağan* bir yapı arz etmektedir. Zira Osmanlı'nın son iki asrında sürüme sokulan reform hareketlerinin revizyonunu seküler paradigma üzerinden sürdürmüştür. Cumhuriyet rejimine geçiş ve Fransız tarzı laiklik bu sürecin özünü oluşturmaktadır. Burada laiklik uygulamalarının cebir içerdiği ve bu çerçevede toplumu dönüştürmeyi hedeflediği önemli bir husustur. *Geriye götürücü* süreç ise gerçek demokratik süreçlerin işletildiği 1950 seçimleri sonucunda iktidara gelen meşru hükümetin 27 Mayıs 1960 askeri darbesiyle yıkılmasını takip eden on yıllık periyotlarda yaşanan askeri darbeler ve teşebbüslerin yarattığı negatif dinamiktir. Askeri darbelerin Cumhuriyeti sosyal, siyasal ve iktisadi bakımdan geriletmişti ve siyasal düzeni tahrip ettiği bu bakımdan bir vakia olarak ortadadır.

Üçüncü ve üzerinde durulması gereken en önemli kod *geliştirici* olandır. Cumhuriyet Türkiye'sinde daha ziyade sağ iktidarlar tarafından sağlanan geliştirme süreçleri kimi yetersizliklerine rağmen daha pozitif seyretmektedir. Demokrat Parti, Adalet Partisi, Anavatan Partisi ve son olarak Adalet ve Kalkınma Partisi'nin yarattığı ivme Türkiye Cumhuriyeti'nin liberal demokrasiyle kısmi buluşmasına zemin hazırlamıştır. Ancak tüm bu pozitif gelişmelere ve süreç içinde ilk parti olan Cumhuriyet Halk Partisi'nin bazı ön açıcı söylemlerine rağmen önemli sorunlar varlığını sürdürmektedir. Zira esasen "Cumhuriyet" in "Demokrasi"yle mündemiç hale gelmesi ihtiyacı siyasal partileri aşarak toplumsal mutabakatı gerektiren ana mesele olarak varlığını sürdürmektedir.

*Prof. Dr. Alim Yılmaz*

*Editör*